

farklı kısımlarının damağa yapışması halinde olup itbak sıfatlılar ط، ط، ض، ص، ص harfleridir. 6. Hurûf-ı münfetiha. İnfitâh (açılma) itbâkın zıddıdır. Kendilerinde infitâh sıfatı bulunan harfler, dilin damaktan ayrılıp açılması suretiyle telaffuz edilir. Itbâk sıfatlılar dışındaki yirmi dört harf bu gruba girer. 7. Hurûf-ı müsta'liye. Yirmi dokuz harfin en kalınları olan، ض، ص، ص، خ، ص harfleridir. Telaffuz edilirken dilin üst damağa yükselmesi sebebiyle bu yedi harfe "hurûf-ı müsta'liye" (hurûf-ı isti'lâ) denmiştir. Kalın okunmaları sebebiyle bunlara "hurûf-ı muhafhame" de denir. Kur'ân-ı Kerîm kıraatinde bu harflerin fethalı halleri a sesiyle (elifle) med edilirse "fetha-i şedîde" ile (â sesiyle) okunur. 8. Hurûf-ı müstefile. İsti'lânın zıddı olan istifâle (alışma), dilin damağa yükselmeyip aşağıda kalması halidir. Hurûf-ı müstefile, hurûf-ı müsta'liyenin dışında kalanlar olup evvelindeki harfin fethalı veya zammeli olması sebebiyle tağlîz ile okunan "Allah" lafzının "lâm"ı ve fethalı veya zammeli râ dışında kalanları ince (terkî ile, "a-e" arası bir sesle) okunur. 9. Hurûf-ı med ve lîn. Med harfleri, kendinden önceki harfin harekesi kendi cinsinden olan elif ile sâkin vâv ve sâkin yâ'dır. "Hurûf-ı hevâiyye" de denilen ve kendilerinden önceki harfin sesinin uzatılmasını sağlayan bu harflerin her üçünün de mahreci ağız boşluğudur. Fethalı bir harften sonra gelen sâkin vâv ile sâkin yâ'ya "lîn harfleri" denir. Belirtilen konumuyla bu iki harfte lîn (yumuşak olma) sıfatı bulunur. 10. Hurûf-ı saffire. Saffir، ص، ص، ص، ص harflerinde rihe sıfatının yaygın olması sebebiyle bu harfler mahreçten çıkarken ıslığa benzer bir sesin duyulması halidir. 11. Hurûf-ı kalkale. "Mahrecin kuvvetli bir ses işitilecek şeklindeki hareketi" şeklinde tarif edilen kalkale، د، ط، ق، ج، ب، ج، د، ط، ق harflerine ait bir sıfattır. Her biri şiddet sıfatı da taşıyan bu harfler, kelime içinde veya vakıf sebebiyle sâkin olduklarında mahreçlerinin önce şiddetle kapanıp hemen ardından kuvvetli bir titreşimle açılması suretiyle telaffuz edilir. 12. Hurûf-ı münharife. İnharif، ج، ج، ج harflerinin telaffuzu esnasında dilin damağa doğru meyiletmesi, yükselmesi halidir. Meyil "lâm"da hemen dil ucunda, "râ"da ise dilin daha geniş kısmında olur. 13. Harf-i mütefeşşî. Tefeşşî (yayıma)، telaffuzu esnasında ش harfinin mahrecinin akışındaki özel sestir. 14. Harf-i müstetîl. ض harfinin sıfatı olan istitâle (uzatma), harfin yumuşak bir tarzda çıktığı mahrecinde biraz

tutulup uzatılması halidir. 15. Harf-i mütekerrir. Telaffuz edilirken mahrecinde tekrarlanır gibi bir ses oluşması sebebiyle، harfi tekrîr sıfatı ile anılır. 16. Gunneli harfler. Gunne, ihfâ ve idgamların uygulanması sırasında، ن، م harflerine mahsus genizden gelen sestir (harflerin sıfatları hakkında geniş bilgi için bk. Sîbeveyhi, IV, 432-436; İbn Cinnî, I, 46-48; Mekki b. Ebû Tâlib, s. 115; Ebû Amr ed-Dânî, et-Taḥdîd, s. 107; İbnü'l-Cezerî, et-Temhîd, s. 115; Gânim Kaddûrî Hamed, s. 227 vd.).

Ebû'l-Esved ed-Düelî (ö. 69/688), Nasr b. Âsım ve Yahyâ b. Ya'mer'le başlayan Kur'an lafızlarının doğru okunmasını temine yönelik çalışmalar her asırda gelişerek devam etmiştir. Filolojik çalışmalar içinde de yer alan harflerin yapı özellikleriyle ilgili incelemeler, IV. (X.) yüzyılın başlarından itibaren çeşitli kıraat rivayetlerinde, özellikle tecvid ilminin temel konusu olması bakımından bu disiplin içinde ön plana alınarak devam ettirilmiştir. Bu alanda eserleri kaynak kabul edilen müelliflerin başında İbn Mücâhid (ö. 324/936), Mûsâ b. Ubeydullah, İbn Galbûn, Mekki b. Ebû Tâlib, Ebû Amr ed-Dânî, Şâ-tûbî, Sehâvî, Ebû Şâme, Ca'berî, İbnü'l-Cezerî ve Kastallânî (ö. 923/1517) gibi âlimleri zikretmek gerekir.

Daha özel bir alan olan tecvid "harfleri güzel telaffuz etme" ilmi olduğundan harflerin hem seslendirilmesi hem de özellikleriyle meşgul olmuş, bu konuda IV. (X.) yüzyılın başlarından itibaren birçok eser verilmiştir. Gânim Kaddûrî Hamed, XIII. (XIX.) yüzyılın sonuna kadar eli beş müellife ait 109 eserden bahseder (ed-Dirâsâtü'l-şavtiyye, s. 23-46).

Osmanlı müellifleri de pek çok eserle bu alandaki çalışmalara katılmışlardır. İmam Muhammed Birgivi'nin ed-Dür-rü'l-yetim fi 'ilmi't-tecvîd'i, bunun tercümesi olan Eskicizâde Ali b. Hüseyin'in Terceme-i Dürrü yetim'i, Hamza Hüdâî'nin Tecvid-i Edâiyye'si, Mağnisi'nin Terceme-i Cezeriyye'si, Molla Abdurrahman Karabaş'ın Karabaş Tecvidi adlı risâlesi, Mehmed Zihni Efendi'nin el-Kavlü's-sedîd fi 'ilmi't-tecvîd'i, Debrelî Hoca Abdülkerîm'in Mizânü'l-hurûf'u, Abdülazîz b. Abdülfettâh'ın Kavâ'idü't-tecvîd'i bu alanda basılan en tanınmış eserler olup Cumhuriyet döneminde de özellikle 1950'lerden sonra Ali Rıza Sağ-man, Demirhan Ünlü, İsmail Karaçam, Abdurrahman Çetin gibi müellifler aynı alanda eser vermeye devam etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

- Hâil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn* (nşr. Mehdi el-Mahzûmî), Beyrut 1988, I, 57; *Lisânü'l-'Arab*, XI, 41-44; Sîbeveyhi, *el-Kitâb* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1977, III, 541 vd.; IV, 432-436; Ebû Saïd es-Sirâfî, *es-Sirâfiyyü'n-Nahvî fi dau'i şerhihi li-Kitâbi Sîbeveyhi* (nşr. Abdül-mün'im Fâiz), Şam 1983, s. 306; İbn Cinnî, *Suru şunâ'ti'l-i'râb* (nşr. Hasan Hindâvî), Beyrut 1985, I, 13, 46-48; Mekki b. Ebû Tâlib, *er-Ri'âye* (nşr. Ahmed Hasan Ferhad), Amman 1984, s. 83-96, 107-112, 145; Ebû Amr ed-Dânî, *et-Taḥdîd fi'l-itkân ve'l-tecvîd* (nşr. Gânim Kaddûrî Hamed), Bağdad 1988, s. 104-107, 120; a.mlf., *el-Muḥkem fi nakdi'l-meşâhif* (nşr. İzzet Hasan), Dimaşk 1379/1960, s. 4-7, 108 vd.; İbnü'l-Bâzîş, *el-İknâ'*, I, 171-173; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 201-202, 362-491; II, 125, 288; a.mlf., *el-Temhîd fi 'ilmi't-tecvîd* (nşr. Gânim Kaddûrî Hamed), Beyrut 1986, s. 113, 115; Süyûtî, *el-İtkân*, Kahire 1951, I, 98; Kastallânî, *Leṭâ'ifü'l-işârât li-fünûni'l-kur'ân* (nşr. Âmir es-Seyyid Osman - Abdussabûr Şâhin), Kahire 1972, s. 184; Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfû fudâlati'l-beşer* (nşr. Şa'bân M. İsmâil), Beyrut 1987, II, 125, 365; Saçaklızâde, *Cühdü'l-muḳil*, Süleymaniye Ktp., Erzincan, nr. 8, vr. 10^b-57^a ("sıfâtü'l-hurûf" babı); Hâmid b. Abdülfettâh, *Zübdetü'l-İrfân fi vücûhi'l-Kur'ân*, İstanbul 1894, s. 5; Ali Rıza Sağman, *Sağman Tecvidi*, İstanbul 1964, s. 18 vd.; Demirhan Ünlü, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tecvidi*, Ankara 1975, s. 41 vd.; Gânim Kaddûrî Hamed, *ed-Dirâsâtü'l-şavtiyye 'inde 'ulemâ'i't-tecvîd*, Bağdad 1986, s. 23-46, 227 vd.; Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları: Tecvid*, İstanbul 1987, s. 31 vd.; İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri: Mufassal Tecvid*, İstanbul 1991, s. 185 vd.

MEHMET ALİ SARI

HARFÜŞ

(حروفوش)

Memlûkler zamanında büyük şehirlerin aşağı sınıf halkına verilen ad.

Sözlükte "kaba, çok öfkeli, kötülüğe hazır kişi" anlamına gelen Arapça harfûş kelimesi (çoğulu harâfiş ve harâfişe) haranfeş, muhranfeş şeklinde de kullanılır. Memlûk tarihçileri tarafından hırsız, ah-lâksız, hilekâr, işsiz ve fakir pazarcılarla, halktan fesat ve tahrip hareketlerine karışmış olanlar bu adla anılmıştır. Genellikle Kahire'de yaşayan bu zümrenin hilekâr, hırsız ve kötü ahlâklı olanlarına zaâr, işsiz ve fakir pazarcılara ayyâr, yol kesicilere ayyâk denirdi. Bunlar "ahmak" anlamında caidiyye adlarıyla anılırlar ve meydanlarda, caddelerde, cami önlerinde dilencilik yaparlardı. Bu zümreler Kahire'nin geçirdiği iktisadî ve içtimâî karışıklıklarda, Memlûk sultanları ve emîrler arasındaki mücadelelerde önemli rol oynamışlardır.

Ortaçağ İslâm dünyasında kendi çıkarları için toplum düzenini bozan ayyarlara benzeyen harfûşların ortaya çıkmasının başlıca sebebi idarecilerin zulmü ve iktisadî sıkıntılarının doğurduğu işsizlikti. İşleyecek toprağı olmayan veya bir emîrin toprağında iş bulamayan köylüler büyük şehirlere, özellikle Kahire'ye gelirlerdi. Bu geliş, bilhassa kıtlık, veba salgını gibi âfetlerin olduğu zamanlarda daha da yoğunlaşırdı. Böylece giderek sayıları artan işsiz güçsüz kişiler Kahire'de kalabalık bir zümre oluşturdular ve genellikle kanun dışı yollardan geçimlerini sağlamaya başladılar. İçlerinde ahlâksız ve hırsızların da bulunduğu bu kesim, çarşı pazar ve cami kapılarının önleri gibi kalabalık yerlerde, sultan ve emîrlerin yollarının üzerinde, şehrin büyük meydanlarında dilencilik yaparak ve toplumun huzurunu bozacak hareketler içerisinde yer alarak Memlûk sultanları için önemli bir mesele haline geldiler.

Yüksek sınıf tarafından aşağılanan harfûşlar, Kahire ve civarındaki mescid ve camilerin yanında hayır müesseseleri bulunduğu halde buralara gitmezler, çalışmak da istemezler, zenginlere musallat olurlardı. Bu davranışlarına rağmen hareketlerinin kontrol altında tutulması ve iç mücadelelerde onlardan faydalanma amacıyla devlet bazan harfûşlara destek verirdi. Nitekim bazı Memlûk sultanları harfûşların kefaletini kendi hasekiyyelerine ve emîrlere vermiş, zaman zaman da onlara erzak tevzi ettirmiştir. 661 (1263) yılında Mısır'da kıtlık olunca Sultan I. Baybars 2500 harfûştan bir kısmını kendisi almış, bir kısmını oğlu el-Melikü's-Said'e, bir bölümünü de nâibüssaltanasına vermiş, kalanları ise emîrlere ve zengin tâcirlerle dağıttirmiştir. Ayrıca onlara günde üç rıtlı ekmele ile bir rıtlı et tahsis etmiş ve bundan böyle halktan hiçbir şey istememelerini emretmiştir (İbn İyâs, I, 319). Aynı şekilde 775'te (1373-74) Kahire'de büyük bir kıtlık meydana gelip pahalılık artınca Sultan el-Melikü'l-Eşref Şa'bân fakirlere hububat dağıttirmiş, harfûşlar kefalete bağlanarak emîr ve tüccarların ileri gelenleri arasında paylaştırılmıştır. 782 (1380) yılında da Berkuk, Kahire'de bulunan harfûş ve fakirlere 20 irdeb un tevzi ettirmiştir. 841 Şevvalinde (Nisan 1438) Memlûk sultanı Kal'atülcebel'e çıkınca harfûşlara ve diğer fakirlere altın ve gümüş paralar dağıttirmiştir. Ancak harfûşlar para dağıtan hazinedarı atından düşürünce sultan

reislerini çağırarak bundan böyle dilencilik yapmamalarını, çalışarak para kazanmalarını, aksi takdirde cezalandırılacaklarını bildirmiştir. Harfûşlar bu emre bir süre uymuşlar, fakat daha sonra tekrar dilencilğe başlamışlardır. Bunun üzerine harfûşların geldikleri yerlere geri dönmeleri için şiddete başvurulmuşsa da bundan bir sonuç alınamamıştır. 10 Muharrem 912'de (2 Haziran 1506) Sultan Kansu Gavri'nin harfûş ve yoksullara altın ve gümüş dağıttığı bilinmektedir (İbn İyâs, IV, 94).

Memlûk sultanlarının harfûşlara genellikle yumuşak davranmasına karşılık bazı Memlûk emîrleri sert muamelede bulunurdu. Nitekim Emîr Kosun, 742'de (1341-42) harfûşları takip ettirdiği gibi birkaçını Bâbüzzüveyle'ye çiviletti. Bir kısım emîrlere de tam aksine onlara yakınlık göstererek kendilerine meylettirirler ve muhaliflerine karşı kullarıydılar. Meselâ başta Emîr İdîgmış olmak üzere bazı emîrlere harfûşlara Emîr Kosun'un evini yağmalatmış ve adamlarını öldürtmüşlerdi. 723 (1323) yılında da Sultan el-Melikü'n-Nâsir Muhammed b. Kalavun, harfûşlara çok iyilikleri olan Emîr Taştımur el-Bûrî'yi hapsedince Kahire'de toplanan birkaç bin harfûş sultanı tehdit ederek Taştımur'u serbest bıraktırmışlardı.

Harfûş zümresinin bir teşkilâtı olup bu teşkilâtın başında bir reis bulunurdu. Memlûk sultanları, "şeyhü'l-harâfiş" (sultânü'l-harâfiş) adıyla anılan bu reis aracılığıyla harfûşlarla temas kurarlardı. İbn Tolun, Kahire'den Şam'a giden harfûş reisi İbn Şa'bân'ın ve eşinin orada bulunan ayak takımı tarafından çalgılar ve davullarla karşılandığını yazmaktadır (*Müfâkehetü'l-hillân*, s. 164). Memlûk Sultanlığı'nın son yıllarında sayıları artan harfûşların yırtık elbiselerle Kahire sokaklarında dolaştıkları, birbirlerine küfrettikleri ve aralarında kavga çıkardıkları kaydedilmektedir.

Harfûşların Mısır'da Osmanlı hâkimiyeti zamanındaki durumları hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur; ancak yine de bunların varlıklarını sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Osmanlı müelliflerinden Âlî Mustafa Efendi Kahire'de gördüğü dilenciler hakkında bilgi verirken onları özel bir adla anmaz (*Hâlâtü'l-Kâhire*, s. 126). Aynı şekilde Evliya Çelebi de dilencilerden bahsederek bunların bir şeyhi olduğunu, sayılarının 9000'e ulaştığını, beylerden ve paşalardan bol bahşiş ve sadaka aldıklarını belirtir (*Seyahatnâme*, X,

382, 521-526). Bu ifadeler, söz konusu zümrenin Kahire'de Memlûk dönemindeki siyasî rollerinin tamamıyla ortadan kalktığını göstermektedir. Fakat Ceber'ti'nin "cuaydi" (caidi) ve "evbaş" adlarıyla andığı harfûşların zaman zaman halka yönelik zararlı faaliyetlerini sürdürdükleri anlaşılmaktadır (*Mazharü't-takdis*, s. 45-46, 120-121). Yalnız Ceber'ti fakir, dilenci, kör ve topalları bu "ehl-i fesâd" gruptan ayrı tutmaktadır.

Fransızlar'ın Mısır'da bulunduğu zamanlarda Kahire'deki karışıklıklardan faydalanan harfûşlar fesat ve yağma hareketlerine tekrar başlamışlardır. Napolyon'un ordusu Kahire'ye girip İbrâhim ve Murad beyler şehirden kaçınca caidiyye ve evbaşlar toplanıp bu emîrlerin evlerini yağmalamışlar, onları örnek alan Fransızlar da Memlûk emîrlерinin evlerine girip değerli eşyalarını almışlardı. Bugün de Kahire'de harfûşlara benzer bazı kimşelerin varlığı devam etmektedir.

Harfûş kelimesi, Osmanlılar zamanında Şam'ın Ba'lebek ve Bikâ' bölgelerine hükmeden Şii emîr ailesinin adı olarak da kullanılmıştır. Bu ailenin Mısır'daki harfûşlarla ilgisinin olup olmadığı bilinmemektedir. İbn Tolun, Mısır'da bulunan harfûşlar şeyhinin zaman zaman Şam'a gittiğini belirtmektedir (*Müfâkehetü'l-hillân*, s. 164). Ayrıca bu aileye mensup İbnü'l-Harfûş diye anılan bir kişinin Mısır'da harfûşlar şeyhi olup Osmanlılar'ın Şam'ı zaptından sonra muhtemelen buraya yerleştiği kaydedilmektedir. İbnü'l-Harfûş, Şam'da Osmanlı idaresine baş kaldıran Sayda ve Bikâ'ı zapteden Nâsırüddin İbn Haneş'le birlik olmuş, ancak daha sonra Şam Beylerbeyi Canbirdi Gazâlî tarafından öldürülmüştür. Canbirdi'nin isyanı esnasında Harfûşoğulları Ba'lebek bölgesine yerleşmişlerdir. Harfûşoğlu emîrleri, Ba'lebek ve civarını nüfuzları altına almaya çalıştıkları için bazan Şam, Trablus ve Halep beylerbeyleri, bazan da Şam'daki mahallî kuvvetlerden Ma'noğulları veya Şihâbiler tarafından te'dib edilmişlerdir. XVII. yüzyıl başlarından itibaren Ba'lebek ve Bikâ'da hâkimiyet için Harfûş emîrleri arasında rekabet çıkmış, bunların bir kısmı hedeflerine ulaşmak için düşmanlarıyla iş birliği yapmaya çalışmıştır. Harfûş emîrleri ayrıca Şam'daki Osmanlı idaresiyle mahallî kuvvetler arasında çıkan anlaşmazlıktan her fırsatta faydalanmışlar, böylece Ba'lebek ve Bikâ'daki hâkimiyetlerini XIX. yüzyılın ortalarına kadar sürdürmüşlerdir.

BİBLİYOGRAFYA:

el-Uşûlü'l-târîhiyye: Mecmû'atü veşâ'ik (nşr. Bulus Mes'ad – Nesîb el-Hâzin), Beyrut 1958, s. 106, 116-118, 141, 358, 367, 372, 374, 377, 385-386, 404, 408, 411, 440; İbn Battûta. *Tuhfetü'n-nüzzâr*, s. 33; İbn Dokmak. *el-Cevherü's-şermin fi siyeri'l-hulefâ' ve'l-mülük ve's-selâtin* (nşr. Saîd Abdülfettâh Âşûr), Mekke 1402, s. 275, 339-340, 370, 428-429; Makrîzî. *Kitâbü's-Sülûk*, IV/2, s. 1037; a.mlf.. *İğâsetü'l-ümme bi-keşfi'l-gümme* (nşr. M. Mustafa Ziyâde – Cemâled-din eş-Şeyyâl), Kahire 1940, s. 44-46; İbn Tağrîberdî. *en-Nücümü'z-zâhire*, VIII, 154; X, 29, 41; İbn İyâs. *Bedâ'î'u'z-zühûr*, I, 125, 319, 482; II, 103, 442; IV, 94, 141; İbn Tolun. *Müfâkehetü'l-hillân fi havâdisi'z-zamân* (nşr. M. Mustafa), Kahire 1962, s. 164; Âlî. *Hâlâtü'l-Kâhire mine'l-âdâti'z-zâhire: Muşafa 'Âli's Description of Cairo of 1599* (nşr. ve trc. A. Tietze), Wien 1975, s. 126; Evliya Çelebi. *Seyahatnâme*, X, 382, 521-526; Cebertî. *Maẖarü't-takdis bi-zehâbi Devleti'l-Fransis* (nşr. M. Cevher – Ömer ed-Desûkî), Kahire 1969, s. 45-46, 120-121; Bulus Mes'ad. *ed-Devletü'l-'Osmâniyye fi Lübnân ve Süriye 1517-1916*, Kahire 1916, s. 13, 19, 21, 22, 29, 38, 53; Emîr Haydar Ahmed eş-Şihâbî. *Lübnân fi 'ahdi'l-ümerâ'i's-Şihâbiyyün* (nşr. Esed Rüstem), Beyrut 1933, s. 35, 38, 106; Saîd Abdülfettâh Âşûr. *el-Müctema'u'l-Mısri fi aşri selâti-ni'l-Memâlik*, Kahire 1962, s. 37; Receb en-Necâr – Şükrî Mahmûd Ahmed. "eş-Şüttâr ve'l-'ayyârûn", *er-Risâle*, sy. 741 (1947), s. 8-9, 179, 185, 223; "Harfûs", *İA*, V/1, s. 231; K. S. Salibi. "Harfûsh", *EP* (İng.), III, 205-206; W. M. Brinner. "Harfûsh", *a.e.*, III, 206.

SEYYİD MUHAMMED ES-SEYYİD MAHMÛD

HARGÜŞİ

(الخركوشي)

Ebû Sa'd (Saîd)

Abdümelik b. Muhammed

(ö. 406/1015-16)

**Mutasavvıf, vâiz,
fıkıh ve hadis âlimi.**

Nişâbur'un bir mahallesi olan Hargûş'ta (Arapça telaffuzu ile Harkûş) doğdu. İlk tahsiline Nişâbur'da başladı. Muhammed b. Ali el-Mâsercisî başta olmak üzere tanınmış âlimlerden Şâfiî fıkıhı okudu ve hadis dersleri aldı. Bu alanlardaki bilgisini arttırmak için Bağdat'a, oradan da hac farızasını ifa etmek üzere Hicaz'a gitti. Bir süre Mekke'de ikamet etti. Kudüs ve Şam yanında Mısır'daki ilim merkezlerini de dolaşarak buralardaki âlimlerden faydalandıktan sonra Nişâbur'a döndü. İbn Nuceyd ve Ebû Sehl es-Sü'lûkî gibi zâhid ve sûfilerin meclislerine devam etti. Bir müddet sonra evinde inzivaya çekildi. Bu arada hadis okutmaya başladı ve zaman zaman vaaz verdi. Güvenilir bir râvi olarak kabul edildiğinden Hâkim en-Nisâbüri gibi tanınmış âlimler kendi-

sinden hadis rivayet ettiler. Bir cami, bir medrese, bir de hastahane inşa ettirip bütün servetini ve kütüphanesini buralara vakfetti. Serpuş imal ederek kazandığı para ile geçimini sağladı. Hayır sever ve takvâ sahibi bir kişi olan Hargûşî, itibarlı ve ünlü olduğu halde sohbetlerine katılan fakir ve devşirleşer devlet adamlarına davrandığı gibi davranır ve saygı gösterirdi. Doğduğu yer olan Hargûş'ta vefat etti.

Eserleri. Hargûşî'nin günümüze ulaşan eserleri şunlardır: 1. *Şerefü'n-nebî* (*Şerefü'n-nübüvve, Şerefü'l-Mustafâ ve Delâ'ilü'n-nübüvve*). Arthur John Arberry, şemâil ve siyere dair olan bu eserin sekiz cilt olduğunu söylüyorsa da (*İA*, V/1, s. 231) mevcut nüshaları bir cilttir (Sezgin, I, 670; Gündüz, s. 66). Eser, Mahmûd b. Muhammed er-Rävendi tarafından *Kitâb-ı Siyer-i Muşafâ* adıyla Farsça'ya tercüme edilmiştir. Bu tercümenin Süleymaniye (Esad Efendi, nr. 2222) ve Beyazıt Devlet (Veliiyyüddin Efendi, nr. 888) kütüphanelerinde nüshaları vardır (Gündüz, s. 66). 2. *Kitâbü'l-Beşâre ve'n-nezâre*. Rûya ile ilgili olan eserde özellikle sülûk esnasında görülen rüyalar ve rûya ile kişilik arasındaki münasebetler üzerinde durulmaktadır. Kitabın Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Ayasofya, nr. 1688) bir nüshası bulunmaktadır (diğer nü-

haları için bk. Sezgin, I, 670; Gündüz, s. 67). 3. *Tehzîbü'l-esrâr fi tabakâti'l-aş-yâr*. Zühd, tasavvuf ve ahlâka dair olup yetmiş bölümden meydana gelmektedir. Hargûşî bu eserinde geniş ölçüde Ser-râc'ın *el-Lüma'*ından faydalanmıştır. Ancak eser başka kaynaklarda bulunmayan orijinal bilgiler de ihtiva etmektedir. Müellifin ele aldığı konular, genellikle *el-Lüma'* ve *Kütü'l-kulûb*'da görülen şekliyle tasavvufun bilinen meseleleridir (yazma nüshaları için bk. Sezgin, I, 671; Gündüz, s. 68-70, 87). Arberry, *Tehzîbü'l-esrâr*'ın mutasavvıflar ve tarikat ehli arasında fazla rağbet görmemesini, eseri müelliften rivayet eden öğrencisi Ebû Abdullah Şirâzî ile ikinci râvisi Ebû Ali Kirmânî'nin zayıf ve güvenilmez râviler olarak tanınmalarına bağlar (*İA*, V/1, s. 231). *Tehzîbü'l-esrâr*, Hargûşî'nin sohbet meclisindeki konuşmalarının bir öğrencisi tarafından kaydedilmesi suretiyle meydana gelmiştir. Fakat Hargûşî bu eserini bir dostunun arzusu üzerine kaleme aldığını söyler. Bir sûfi olmaktan çok zâhid ve vâiz olarak tanınan Hargûşî'ye sûfi tabakat kitaplarında yer verilmediği gibi şatihyelerin bulunmadığı ve zâhirî hükümlere bağlılığın esas alındığı *Tehzîbü'l-esrâr* da mutasavvıflar arasında pek tanınmamıştır. Kitap, İrfan Gündüz tarafından Berlin (nr. 2820) ve Süleymaniye (Şe-

Hargûşî'nin *Kitâbü'l-Beşâre ve'n-nezâre* adlı eserinin unvan sayfası ile ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1688)